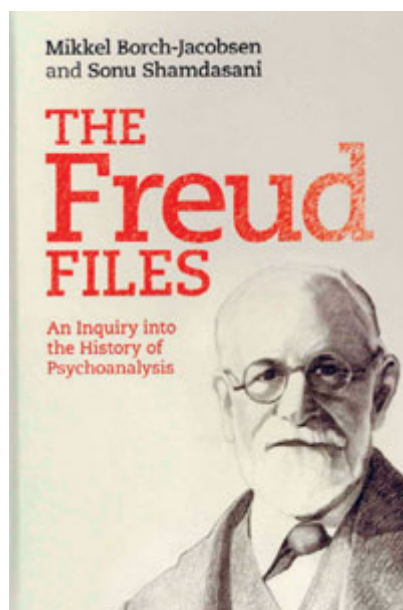

Psykoanalysen bak kulissene

Psykoanalytikere var dogmatiske personer som gjorde alt for å hindre uavhengige intellektuelle, ifølge forfatterne av denne boken.

PUBLISERT 5. juni 2013

Mikkel Borch-Jacobsen & Sonu Shamdasani | **The Freud files An inquiry into the history of psychoanalysis**, Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 404 sider

Intensjonen med boken er ifølge forfatterne å studere psykoanalysens historie for bedre å forstå de grunnleggende stridsspørsmålene i dette fascinerende og konfliktfylte feltet – fascinerende på grunn av konfliktene. Ut fra en kritisk historisk analyse ønsket de å kunne trekke noen slutninger om psykoanalysen, som de kaller en merkelig bevegelse. For når det skal gjøres opp status for psykologi, psykiatri og psykoterapi i dagens samfunn vil dette også måtte innebære å forholde seg til Freud og arven etter ham, mener de.

Teorien former observasjonene

I motsetning til laboratoriet er ikke terapirommet tilgjengelig for uavhengig observasjon eller etterprøving. Borch- Jacobsen og Shamdasani tar dette som utgangspunkt for å hevde at det i psykoanalysen er teorien som former observasjonene, som deretter konverteres til å se ut som teoriuavhengige fakta.

«Det er til og med eksempler på at personer ikke engang fikk tilgang på dokumenter de selv

hadde donert dersom Sigmund Freud Archives mistenkte at bruken kunne være ugunstig»

Ifølge forfatterne omdanner Freud hypoteser til fakta i et selvoppfyllende system: Det virker som om fortellingene og fantasiene som ble manet frem av den freudianske fortolkningsmåten, i utgangspunktet var fiksjoner som deretter ble oppfattet som reelle og ble akseptert av pasientene. Pasientene reproduserte traumatiske «minner» mellom 1889 og 1895, deretter fortellinger om seksuell mishandling i barndommen mellom 1896 og 1897. Det opphørte da Freud begynte å spørre dem om ødipale fantasier eller om erindringer av «urscener». Ved hvert teoretisk skifte ble det altså skapt en helt ny virkelighet med sine egne karakteristika og sine egne lovmessigheter. Denne dynamikken blir skjult av Freuds narrative teknikker i hans fremstilling av kasushistoriene:

In his case histories, Freud acts exactly like the omniscient narrator of novels and short stories who enters into the minds of his characters at will and reveals their most intimate thoughts to us. Just like Balzac or Stendhal, he knows the hidden motives behind their actions, and he even has access to thoughts and feelings that they themselves are hardly aware of, or else refuse to acknowledge ... by granting himself licence to enter into people`s minds while claiming not to be doing so, Freud hedges his bets, simultaneously working in two genres at once: fictional narrative and non-fictional narrative (s. 204–205).

Borch-Jacobsen og Shamdasani gjennomgår tidlig kritikk av psykoanalysen fra fremtredende fagfolk i samtiden. Fagfolkenes kritikk var orientert både mot metodologisk fremgangsmåte og mot psykoanalysens organisasjonsform. Noen eksempler:

Alfred Hoche skrev i 1913 at faren var stor for at det som ble oppfattet som at innholdet i det ubevisste kun var projeksjoner av teorien, og at ting som angivelig hadde foregått i det ubevisste, ikke sjelden ble oppfattet som et beviselig faktum som så ble brukt som grunnlag for ytterligere teoretisering (s. 94/95). Auguste Forel (1919) mente psykoanalysen var resultat av at teoretikernes overivrige fantasi genererte vågale hypoteser som deretter ble ansett som dogmer og gjenstand for omfattende eksegese (han nevner Talmud i denne sammenhengen), «slik at man gradvis beveger seg fra vitenskap til sekterisk teologi» (s. 121). Eugen Bleuler som lanserte diagnosen schizofreni i 1911 og som i utgangspunktet var positiv til mange elementer i psykoanalysen, skrev på denne tiden til Freud at kravet om at medlemmene av den psykoanalytiske organisasjonen hadde en total aksept av psykoanalysen var mer typisk for religiøse og politiske bevegelser enn for vitenskapelige (s. 88).

Forfatterne analyserer hvordan denne kritikken blir håndtert strategisk av Freud, ikke alltid med like redelige midler; retoriske knep, stråmannsfremstilling av motstanderne

og patologisering av dem.

Internalistisk historieskrivning

Freuds notater fra analysen av Rottemannen (Ernst Lanzer) analyseres opp mot den ferdige kasushistorien for å finne eksempler på «fortolkningsfaktum» («interprefaction»). Med samme målsetting presenterer forfatterne supplerende materiale og komparentopplysninger fra kasushistoriene om Anna O. (Bertha Pappenheim), Dora (Ida Bauer) og Ulvemannen (Sergius Constantinovich Pankejeff).

Bokens siste kapittel tar for seg psykoanalysens internalistiske historieskriving som forfatterne mener karakteriseres av samme teknikker som kasushistoriene:

«No matter where we look, we find the same rewriting of history, the same narrativising of arbitrary interpretations, the same transformations of hypotheses into facts» (s. 180).

Forfatterne analyserer i detalj redigeringen av Freuds brev til Wilhelm Fliess årene 1887–1902 som kom ut på engelsk under tittelen *The origin of psychoanalysis* i 1954. Skjønt redigering er vel et understatement her; av de 284 brevene unnslopp kun 168 å bli totalt eliminert, og av disse igjen ble kun 29 utgitt intakt. Kutt ble også ofte ikke indikert, slik at det ble vanskelig å danne seg en formening om hvor noe var kuttet.

Forfatterne illustrerer med utdrag fra brev mellom Ernst Kris, Anna Freud og andre i psykoanalysens innerste krets. Det er svært fascinerende å se hvilke hensyn de la til grunn for redigeringen og sensureringen, og å se hvor vanskelig det er å sensurere: Når noe blir tatt ut, endres betydningen av det resterende stoffet. Fliess og hans teorier måtte diskrediteres, men hvordan få dette til uten at Freud også samtidig ble fremstilt i et nokså suspekt lys? Freud hadde en høy vurdering av Fliess og hadde på et tidspunkt omtalt ham som «the Kepler of biology».

Fascinerende maktkamp

Boken tar også for seg Ernest Jones monumentale Freud-biografi som ble publisert i tre bind i henholdsvis 1953, 1955 og 1957. Vi får tilgang til det fascinerende spillet bak kulissene og kampen mellom Siegfried Bernfeld og Ernest Jones om Anna Freuds gunst, og om hvilke hensyn som var avgjørende. Maktkampen løste seg til Jones' fordel (Bernfeld døde dessuten i 1953), og han fikk eksklusiv tilgang til Freud-familiens dokumenter. Jones sammenlignet sitt forhold til Freud med Thomas Henry Huxley og hans forhold til Darwin («Darwins bulldogg»). Dette skinner klart igjennom i biografien. Jones gjør noe av det samme som Freud; han glatter over eller endrer fakta dersom de ikke passer ham, patologiserer og skjevfremsstiller både eksterne og interne «fiender» av psykoanalysen. Dette skjer på en outrert og «over the top»-måte som mange vil reagere på. Her er for eksempel Jones skildring av Otto Rank og Sandor Ferenczi:

Two of the members [av den hemmelige komiteen som ble dannet rundt Freud i 1912], Rank and Ferenczi, were not able to hold out to the end. Rank in

a dramatic fashion presently to be described, and Ferenczi more gradually toward the end of his life, developed psychotic manifestations that revealed themselves in, among other ways, a turning away from Freud and his doctrines: The seed of a destructive psychosis, invisible for so long, at last germinated (s. 279).

Ikke rart at J.E.C. MacFarlane, en av advokatene i Hogarth Press som skulle publisere biografien, i januar 1955 like før bind to skulle trykkes, sendte Jones en liste over seksti (!) passasjer i teksten som måtte endres for å beskytte forlaget mot injuriersøksmål. Dette hadde imidlertid Jones allerede tenkt på ved å ansette en person, Lilla Veszy-Wagner til å undersøke hvem av Freuds «motstandere» som fremdeles levde. Britisk injurielovgivning beskytter ikke døde individer mot injurier, og Jones kom seg unna advokatens krav ved å tilby seg å betale eventuelle saksomkostninger selv. Lilla Veszy-Wagner (1966):

«I had expressed doubt about the death of one individual, and in a letter to me dated December 13, 1954, Jones could scarcely conceal his pique when he wrote: `I don` t care when he died so long as I can be sure he is thoroughly dead now, since I` m libeling him seriously` » (s. 276).

Ernest Jones hadde under arbeidet med biografien tilgang til unikt kildemateriale. Mye av dette og nytt materiale som ble samlet inn, ble organisert av Sigmund Freud Archives som var under oppbygging i USA av Kurt Eissler. Det ble ordnet slik at samlingen, som etter hvert kom til å omfatte over 70 000 dokumenter, ble oppbevart i Library of Congress i Washington, mens tilgangen til dem og sperrefristene ble bestemt av Sigmund Freud Archives. Ifølge Borch-Jacobsen og Shamdasani var dette bare en måte å motarbeide uavhengig historisk forskning om psykoanalysen på, siden sperrefristene var voldsomt lange, for noen dokumenter helt til år 2150. Sperrefristene ble ikke bestemt av de som hadde donert dokumentene, men av Sigmund Freud Archives. Arrangementet var meget snedig; Library of Congress (som vanligvis er svært opptatt av at historisk materiale aktivt blir tilgjengelig for forskning) betalte for oppbevaringen, donasjoner var fradragsberettiget på skatten for donatorene, mens Sigmund Freud Archives beholdt kontrollen over tilgangen til arkivene. Det er til og med eksempler på at personer ikke engang fikk tilgang på dokumenter de selv hadde donert dersom Sigmund Freud Archives mistenkte at bruken kunne være ugunstig. Med denne beskrivelsen av arkivene kulminerer fremstillingen av psykoanalysen som et selvoppfyllende teoretisk system med en organisasjonsform som er karakteristisk for totalitære politiske og religiøse bevegelser mer enn vitenskapelige, hvor en indre maktelite gjør så godt de kan for å stikke kjepper i hjulene for uavhengige og kritiske forskere som ikke er en del av den psykoanalytiske bevegelse.

MANGE SANNHETER: Forfatterne av boka *The Freud Files* fremstiller psykoanalytikere som dogmatiske, autoritære og sekteriske personer som gjør sitt beste for å hindre uavhengige intellektuelle, en beskrivelse det er vanskelig å kjenne seg igjen i, skriver Kim Larsen.

Foto: Usoltseva/yaymicro.com

Ikke enig

Dette er en grundig og gjennomarbeidet bok; den gir en god fremstilling av kritikk av psykoanalysen i samtiden med utgangspunkt i kildemateriale som ikke er benyttet så ofte. Det samme gjelder analysen av Freuds kasushistorier, redigeringen av *The origin of psychoanalysis* og omstendighetene rundt Ernest Jones trebindsbiografi. Jeg kan imidlertid ikke si meg enig i bokens hovedkonklusjoner. Eksempelvis vil det at teorien skaper sin egen empiri i en selvoppfyllende dynamikk ikke gjelde psykoanalysen distinkt, men utgjøre en mer generell effekt i vitenskapen, jamfør Albert Einsteins berømte utsagn til Werner Heisenberg om at det er teorien som bestemmer hva vi kan observere.

Likeledes er ethvert vitenskapelig paradigme stort sett selvbekreftende under de perioder Thomas Kuhn kaller «normal science» i sitt revolusjonerende vitenskapsteoretiske verk *The structure of scientific revolutions* (1962). Dette var jo også et sentralt poeng for Immanuel Kant: Når en betrakter en menneskelig handling fra et vitenskapelig perspektiv, har en i utgangspunktet akseptert et deterministisk tankesystem som forutsetning. Den samme handlingen kan betraktes som voluntær og «fri» dersom en i utgangspunktet velger en religi-filosofisk tilnæringsmåte. Slik sett er psykoanalysens selvoppfyllende dynamikk ikke så unik som forfatterne hevder.

Videre kan Ernest Jones' absolutisme og retorisk-polemiske overdrivelser godt tenkes å ha fungert etter intensjonen i 1950-tallets positivistiske tidsånd, ved å ha markedsført Freud kraftfullt i en tid da det eksisterte få rivaliserende fremstillinger. Men i en tid da Freud-litteraturen er så voluminøs som nå og i en postmodernistisk tidsånd som vår, har dette nok mer fungert som en bjørnetjeneste for psykoanalysen på lengre sikt. Nå ville en mer opprinnelig og «rå» Freud og en psykoanalyse uten Jones' spinndoktorering både gjort Freud mer menneskelig og psykoanalysen mer forenelig med en postmodernistisk tidsånd. Slik sett er ikke Jones markedsføringstiltak så vellykkede som forfatterne vil ha det til.

Forfatternes fremstilling av psykoanalytikere som dogmatiske, autoritære og sekteriske personer som gjør sitt beste for å hindre uavhengige intellektuelle er det også vanskelig å kjenne seg igjen i siden jeg selv er et eksempel på sistnevnte kategori. Jeg har siden studietiden vært interessert i Freud-biografi og psykoanalysens historie og har i denne forbindelse vært i kontakt med tallrike psykoanalytikere på flere kontinenter og bladd meg gjennom hundrevis av Freud-dokumenter. Jeg opplever selv å ha blitt møtt med en inkluderende og åpenhjertig nysgjerrighet og en interesse for en diskursiv dialog om psykoanalysens historie som jeg har store vanskeligheter med å forene med den fremstillingen av psykoanalytikere som ofte er til stede i moderne kritisk Freud-litteratur, denne boken inkludert.

Men lest med et kritisk blikk kan *The Freud files. An inquiry into the history of psychoanalysis* anbefales på det varmeste for alle som er interessert i psykologihistorie. Den gir et fascinerende blikk «backstage» i psykoanalysens selvpresentasjon.

Anmeldt av Kim Larsen, Psykiatrisk akuttavdeling, Sykehuset Østfold/Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging, Øst

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 50, nummer 6, 2013, side